

Bližnjevzhodno krščanstvo in njegove ostaline v Iraku

IZVLEČEK

Bližnjevzhodna država Irak je v zavesti sodobnega Evropejca praviloma sinonim za nasilje, vojno, preganjanje in radikalni islam. Kljub navedenim dejstvom v članku ugotavljamo, da je to območje s kristjani kontinuirano poseljeno od samega začetka širjenja krščanstva. Različni vzroki so prispevali, da krščanstvo v Iraku ni enotno, ampak razdeljeno med več različnih krščanskih Cerkva.

Ključne besede: krščanstvo, Irak, Bližnji vzhod, zgodovina, geografija.

ABSTRACT

Middle Eastern Christianity and its Remnants in Iraq

In the minds of modern Europeans, Iraq, a country in the Middle East, is usually a synonym for violence, war, persecution, and radical Islam. Nonetheless, this article establishes that this area has been continuously settled by Christians since the very beginning of the Christian era. However, for various reasons Christianity in Iraq is not uniform, but divided between several different Christian Churches.

Key words: Christianity, Iraq, Middle East, history, geography

Irak, dežela rodovitnega polmeseca med Evfratom in Tigrisom, ki je zavzemala največji del Mezopotamije, je znana po številnih civilizacijskih presežkih, kot sta iznajdba pisave in uvedba šestdesetiškega številskega sistema v matematiki, gradbenih mojstrovinah, kakršni sta babilonski viseči vrtovi, eno od sedmerih čudes starega, ter v stari zavezi omenjen babilonski stolp, ter nekaterih neprekosljivih umetniških stvaritvah, kakršne so zgodbe iz Tisoč in ene noči. Žal pa je od leta 1980 v zavesti zahodnega sveta prepoznaven predvsem kot dežela, prežeta z vojaškimi konflikti.

O imenu države Irak je znanih več etimoloških interpretacij. Arabsko ime države lahko izhaja iz srednjo-perzijskega izraza *erak* v pomenu 'nižavje', lahko tudi iz imena biblijskega mesta *Erech*, bolj znanega kot Uruk, v bližini reke Evfrat, lahko pa iz arabske besede *'araqa* v pomenu 'potenje, znojenje, globoko zakoreninjen' ali 'zelo moker' (Etimološki slovar 2020). Adrian Room (2006) navaja, da arabsko ime države verjetno pomeni 'breg', kar se nanaša na njeno lokacijo v kotlini ob rekah Tigris in Evfrat.

Beseda »iraški« v angleškem izvirniku (*Iraqi*) se je prvič pojavila leta 1777 in se nanaša na regionalno oznako glasbe in narečje, ki sta izhajala iz Mezopotamije (Etimološki slovar 2020).

Ime pokrajine Mezopotamija, ki se pogosto uporablja kot sopomenka za Irak, je starogrškega izvora. Ime v pomenu 'medrečje' je zloženka izrazov *mesos* (μέσος) v pomenu 'sredi, srednji, sredina' in *potamos* (ποταμός) v pomenu 'reka', kar se nanaša na njeno lokacijo med rekama Evfrat in Tigris (Kladnik s sodelavci 2013).

Geografski oris

Irak je bližnjevzhodna država, ki na severu meji s Turčijo, na vzhodu z Iranom, na zahodu s Sirijo in z Jordanijo, na jugozahodu s Saudovo Arabijo in na jugovzhodu s Kuvajtom.

Z vidika geoloških razmer jugozahodni del Iraka pripada Arabskemu ščit, ki je prekrit s sedimenti, severovzhodni del pa Perzijski mikroplošči. Med obema tektonskima enotama poteka konvergenčna meja. Skrajni severni del pripada gorovju Zagros (najvišji vrh je Jebel Šiha Dar, 3611 m), ki je nastalo v alpidski orogenezi. Ob tem se je nekoliko ugreznilo južno ležeče kopno, ki so ga pozneje zapolnili naftonosni morski sedimenti. Stik med hribovitim severnim delom in ravninom v osrednjem delu države predstavlja prožno sredogorje, ki je nastalo z rečno akumulacijo iz goratega površja v plitvem morju. Ob obeh glavnih rekah je dolina zapolnjena z rečnimi sedimenti, skrajni jugovzhodni del, ob izlivu reke Šat el Arab v Perzijski zaliv, pa je močno zamočvirjen. Jugozahodni in zahodni del države obsega obširen ravnik, visok med 100 in 400 m, ki ga številni vadiji členijo v smeri jugozahod–severovzhod in v južnem delu regionalno pripada Veliki

Avtor besedila in fotografij:

MATJAŽ GERŠIČ, doktor geografskih
znanosti, znanstveni sodelavec
ZRC SAZU, Geografski inštitut
Antona Melika

Gospodsk ulica 13, 1000 Ljubljana
E-pošta: matjaz.gersic@zrc-sazu.si

COBISS 1.02 pregledni znanstveni članek

Arabski puščavi, v severnem delu pa Sirski puščavi (Natek in Natek 1999; Strahler in Strahler 2005).

Najpomembnejši reki, ki sta omogočili razvoj prvih civilizacij, in sta še vedno zelo pomemben vir za vodooskrbo Iraka, sta Evfrat in Tigris. Omenja ju že Stara zaveza. V Prvi Mojzesovi knjigi (Geneza 2-14) je zapisano, da je v Edenu izvirala reka, ki je namakala vrt, od tam pa se je razdelila na štiri reke: Pišon, Havila, Evfrat in Tigris (Geneza 2010). Obe izvirata v Armenskem višavju v Turčiji. Evfrat je dolg okrog 2700 km, Tigris je nekoliko krajši (1900 km). Oba rečna toka sta nekako vzporedna, njuna izvira

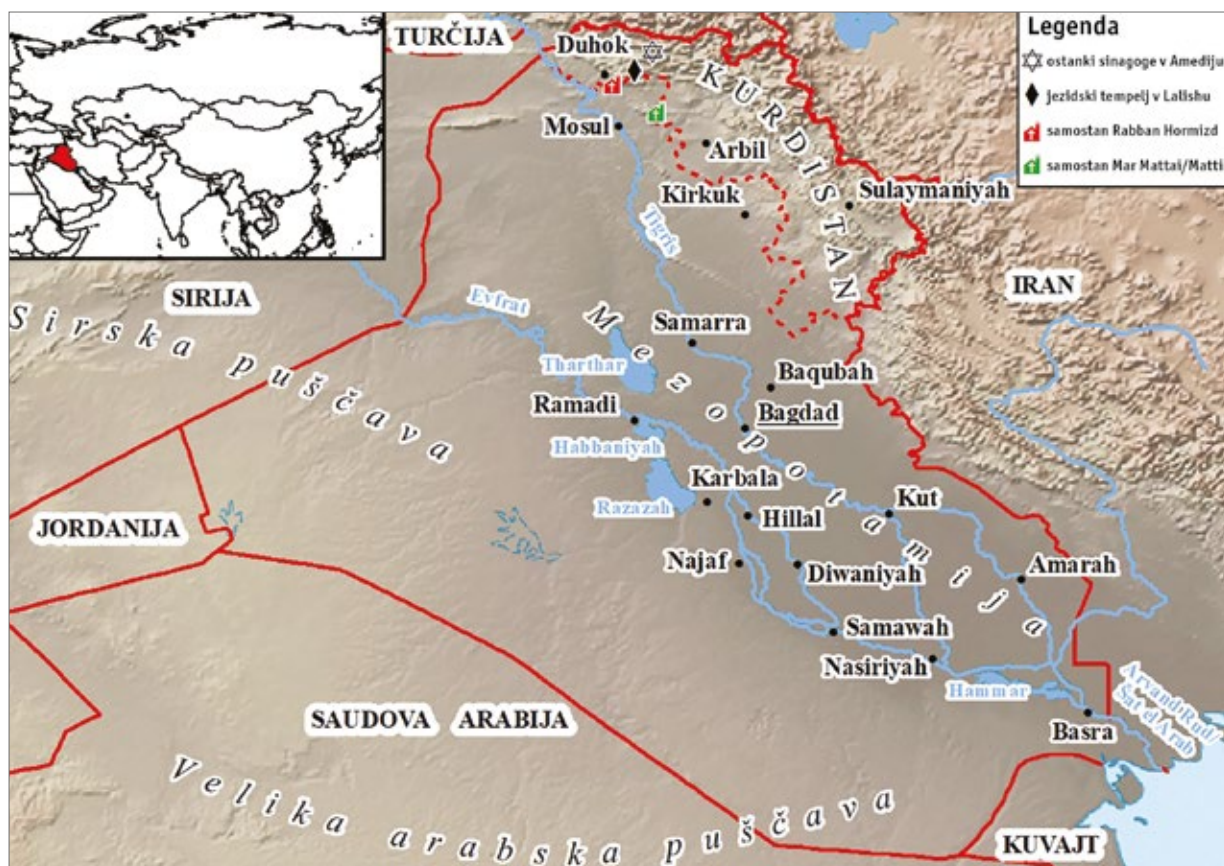
sta oddaljena le okrog 80 km. Ko se spustita z višavja, njuni dolini zamejuna trikotni puščavski ravnin na nadmorski višini od 240 do 460 m, ki se imenuje Al Jazirah (v pomenu 'otok') (Natek in Natek 1999; Luhr 2006; Al-Jazirah 2020). Približno toliko kot pri izviru sta rečni strugi oddaljeni tudi pri Bagdadu (Tigris teče skozi mesto), severozahodno od Basre pa se reki zlijeta v enoten, 200 km dolg vodotok Šat el Arab (v pomenu 'arabska reka'), ki se izliva v Perzijski zaliv. V tem delu so ob reki obsežna močvirja s trstičjem (Luhr 2006).

Ime Evfrat izhaja iz grščine in pomeni 'razglasiti', izvorno ime pa naj

bi bilo sumersko in naj bi pomenilo 'baker', saj naj bi po reki transportirali bakrovo rudo. Arabsko ime reke je Al furat. Ime Tigris pa je staroperzijskega izvora in pomeni 'hitra', arabska različica imena pa je Didžla (Gamkrelidze in Ivanov 1995; Hausleiter s sodelavci 2020).

Obe reki sta deloma plovni, kar je bilo pomembno predvsem do izgradnje železnic in cest. Njuna najpomembnejša vloga je vodooskrba. Zadnje redne poplave so bile leta 1954, potem pa so zgradili več jezov, s katerimi uravnavajo pretočne viške. Zaježitve obeh rek v Turčiji in Siriji so predmet meddržavnih spo-

Slika 1: Zemljevid Iraka.

Slika 2: Spomenik v Halabji/Helebcah –nad kupolo se proti nebu steguje roka s šestnajstimi prsti, ki ti simbolizirajo 16. marec, streha pa je zgrajena iz 88-ih »oblakov«, ki simboliziraj leto 1988, vse skupaj torej pomeni datum napada, ko je bilo v dvajsetih minutah ubitih več kot 5000 vaščanov.

rov, saj po teh posegih v Irak priteče bistveno manj vode (Natek in Natek 1999). Več zajezev, s katerimi uravnavajo raven vode, so zgradili tudi ob obeh rekah v Iraku (Qadisiya, Habbaniyah, Razazah, Thartar in druga).

Lega v subtropskem pasu je glavni podnebni dejavnik osrednjega in južnega dela države, kjer prevladuje vroče puščavsko podnebje s povprečno letno temperaturo nad 18° C (BWh). Na severovzhodu države je pomemben vpliv nadmorske višine, zato tam prevladuje gorsko podnebje (H). Za prehodno območje sta značilni stepsko podnebje (BSh) v vzhodnem delu in sredozemsko podnebje (Csa) v severnem delu. Višek padavin je v hladni polovici leta (Strahler in Strahler 2005).

Prsti v Iraku so zaradi različnih pedogenetskih dejavnikov zelo mozaične. Viri navajajo okrog 40 različnih tipov prsti (Exploratory soil map of Iraq 1957). Na območjih s puščavskim podnebjem prevladujejo peščene in kamnite puščavske prsti, prsti s sadro, pojavljajo pa se tudi otoki zaslanjenih prsti. Ob obeh rekah prevladujejo ilovnate prsti, nekatera območja so bila redno poplavljenjena. Za severni del so značilne kostonjeve prsti in litosoli. Prsti ogrožata predvsem zaslanjevanje zaradi namakanja in v severnem delu države predvsem erozija zaradi čezmerne paše (Natek in Natek 1999).

Po zadnjih podatkih ima Irak okrog 38.800.000 prebivalcev (The World Factbook 2020). Najgostejše so poseljeni Mezopotamija in mesta v iraškem Kurdistanu. Stopnja urbaniza-

cije je 70 %. Najredkeje so poseljeni zahodni deli države, kjer bivajo beduini (Natek in Natek 1999). Etnična sestava prebivalstva je sorazmerno pestra. Arabcev je med 75 in 80 %, med 15 in 20 % je Kurdov. Preostalih 5 % sestavljajo druge etnične skupine, Turkemni, Jezidi, Beduini, Asirci, Perzijci, Luri, Azerbajdžanci, Šabaki, Armenci, Kakai, Romi, Čerkezi in Mandejci (Natek in Natek 1999; The World Factbook 2020).

Po verski pripadnosti je 99 % prebivalstva muslimanov, kristjanov je 0,8 %, 0,2 % je pripadnikov drugih prepričanj oziroma ateistov (Middle East ... 2015). Muslimani v Iraku večinoma pripadajo šiitski skupnosti (67,5 %), 32,5 % je sunitov (McCandles in Bergamaschi 2014). Šiiti, ki so bili kljub večini desetletja brez politične moči, poseljujejo predvsem južni in vzhodni del države (Natek in Natek 1999). Kurdi so večinoma suniti muslimani. Poleg severnega dela Iraka poseljujejo tudi severozahodni del Irana, severovzhod Sirije, jugovzhodno Turčijo in vzhodno Armenijo. Veljajo za najštevilčnejši narod brez lastne države. Njihovi politični apetiti po lastni državi so grožnja vsem omejenim državam, da bi lahko izgubile dele svojega ozemlja.

Zato so Kurdi v svoji zgodovini deležni nenehnih preganjanj in napadov, na primer leta 1995 ob ofenzivi Jutranja zarja, ko jih je v Iraku s težkim orožjem napadlo več kot 35.000 turških vojakov. Iraški Kurdi imajo od leta 1970 avtonomijo, avtonomni status znotraj zvezne iraške republike so dobili potrjen tudi leta 2005.

Slika 3: Manjša naftna vrtina severno od Mosula.

V Iraku je poleg arabščine uradni jezik Kurščina, ki spada v iransko skupino indoevropskih jezikov in je zapisana v prilagojeni arabski pisavi. Skladno z ustavo imajo pravico do izobrazbe v maternem jeziku tudi ostale manjšine (Iraqi Constitution 2005). Navkljub ustavni pravici do avtonomije in rabi kurdskega jezika pa pri omembi Kurdiv v Iraku ne smemo spregledati genocida, ki ga je Huseinova oblast nad Kurdi in Asirci izvedla med 12. marcem 1986 in 7. junijem 1989. Šlo je za tako imenovano operacijo Anfal. Ime izhaja iz 8. poglavja (sure) v Koranu, kjer je opisano, kako je leta 624 v bitki pri Badru 313 novokrščencev v muslimansko vero pobilo več kot 900 poganov. V genocidu je bilo ubitih okrog 200.000 Kurdiv in več tisoč Asircev. Med najgrozovitejšimi napadi v tem pogromu je zagotovo napad s kemičnim strupom na območju vasi Halabja/Helebce, ki ga je iraška vojska izvedla 16. marca 1988. Šlo je za

največji napad s kemičnim orožjem v svetovni zgodovini (British Parliament officially ... 2013; 1988: Thousands die in Halabja gas attack 2020).

V preteklosti je bilo iraško kmetijstvo poleg samooskrbe vsaj deloma usmerjeno tudi v izvoz. Glavni izvozni pridelek so bili datlji. V Iraku je bilo posajenih okrog 30 milijonov datljevih palm, ki so letno dale preko 25.000 ton datljev, kar je pomenilo okrog 80 % svetovne proizvodnje. Poleg datljev so izvažali tudi živalske kože in volno. Beduini so namreč redili okrog 8 milijonov ovac in okoli 2,5 milijona koz (Stazić, Petrović in Stanić 1955). Dandanes je glavni izvozni artikel surova nafta, ki so jo v Iraku odkrili konec 19. stoletja. Izvozijo namreč kar 99 % načrpane surovine (Stazić, Petrović in Stanić 1955; The World Factbook 2020).

Po zadnjih podatkih (za leto 2017) je Irak v svetovnem merilu na četrtem

mestu (za Rusijo, Saudovo Arabijo in Združenimi državami Amerike) po letni načrpani količini surove nafte. Načrpana količina nafte se od leta 2005 stalno povečuje in je leta 2017 dosegla 1.672.801 sodčkov oziroma 4583 sodčkov na dan (Crude oil production 2020).

Med storitvenimi dejavnostmi, ki prispevajo 46 % BDP-ja (kmetijstvo 3 %, industrija 51 %) (The World Factbook 2020), omenimo turizem. Kljub politično nestabilni in varnostno tvegani državi je bilo upravno središče kurdskega dela države Erbil/Hewler razglašeno za arabsko turistično prestolnico za leto 2014 (Erbil named ... 2012). Iraški Kurdistan je namreč zaradi dokajšnje varnosti in ugodnih cen, predvsem pa oblice vode tudi v topli polovici leta, med Arabci izjemno priljubljeno letovišče. Poleg naštetega je vizumski režim v kurdske delu Iraka precej bolj sproščen kot v arabskem delu države, kar prav tako pripomore k večjemu obisku regije.

Zgodovinski okvir

Dežela med Evfratom in Tigrisom je bila okrog leta 3000 pred našim štetjem območje prve visoke kulture človeštva. Sestavljala so jo manjša mesta, ki so se razvila iz precej starejših naselbin. Zaradi ugodnih naravnih razmer in možnosti umetnega namakanja je bil ta prostor zelo mikaven tudi za nomadska ljudstva, ki so se tod stalno naselila. Prvi priseliteni val so predstavljali Sumeri, ljudstvo iz osrednje Azije, ki je deželi dalo ime Sumerija. Iz tega obdobja so nam poznana mesta Ur, Uruk, Kiš, Lagaš, Uma in

Mari, ki so obstajala istočasno. Ep o Gilgamešu nam priča o njihovih medsebojnih odnosih. Sumerskemu obdobju sta sledili dve večji državi, Babilonija na jugu in Asirija na severu (Konte 1997). Asirci so leta 612 pr. n. št. klonili pred Babilonci, slednje pa so si leta 538 pr. n. št. podjarmili Perzijci. Perzije je premagal Aleksander Veliki in tako je dežela med Evfratom in Tigrisom prešla pod grško kulturno okrilje. Sledila je rimska zasedba, ko sta bili na tem območju ustanovljeni provinci Asirija in Mezopotamija. V 7. stoletju je dežela postala arabska, Bagdad pa se je razvil v kulturno in trgovsko središče muslimanov. Leta 1258, ob vdoru Mongolov, je bil

Bagdad uničen in Mezopotamija je izgubila vlogo političnega in trgovskega središča. Leta 1534 so jo osvojili osmanski Turki, ki so območje sedanjega Iraka posedovali vse do konca prve svetovne vojne (Ingolič 1998).

Irak, kot ga poznamo danes, je bil ustanovljen po koncu prve svetovne vojne iz treh provinc Osmanskega imperija. Po sklepu konference v San Remu leta 1920 je to območje postalo britansko mandatno ozemlje. Arabci so se v tako imenovani Veliki iraški revoluciji, kjer so sodelovali tako šiiti kot suniti, uprli britanski nadoblasti in 23. avgusta 1921 je bila razglašena kraljevina s kraljem Faisalom I. na

čelu. Leta 1926 je bil Iraku priključen Mosulski vilajet, kar je bilo v nasprotju s pričakovanjem tam živečih Turkmenov, ki so se želeli priključiti Turčiji. S tem je bilo formiranje Iraka v ozemeljskem smislu dokončano (Stazič, Petrović in Stanić 1955; Natek in Natek 1999; Tko su irački Turkmeni ... 2020). Društvo narodov je 3. oktobra 1932 končalo britanski mandat nad tem območjem in Irak priznalo kot neodvisno državo. Monarhična ureditev je trajala do leta 1958, ko je prišlo do državnega udara (Ingolič 1998; Natek in Natek 1999). Sledila so desetletja politične nestabilnosti in vojaških spopadov, ki so Irak gospodarsko, politično in tudi družbeno

Slika 4: Potrdilo o usmrtitvi Sadama Huseina

جمهورية العراق
وزارة الصحة
حضانة الصبي والحضانة

شهادة وفاة

رقم الشهادة: ٢٢٢٦٤٢
تاريخ التوقيع: ٢٠٠٦/١٠/٣٠

١- اسم المولود: صدام حسين	٢- الجنس: ذكر	٣- الجنسية: عراقية	٤- الدين: مسلم
٥- تاريخ الميلاد: ١٩٦٢/٠٤/٠٨	٦- مكان الميلاد: كوت	٧- تاريخ الوفاة: ٢٠٠٦/٠٣/٠٩	٨- مكان الوفاة: كوت
٩- الحالة الزوجية: متزوج	١٠- الحالة الاجتماعية: متزوج	١١- الحالة الصحية: سليم	١٢- تاريخ الوفاة: ٢٠٠٦/٠٣/٠٩
١٣- اسم والد المولود: عبدالله	١٤- اسم والد المولود: عبدالله	١٥- اسم والد المولود: عبدالله	١٦- اسم والد المولود: عبدالله
١٧- شهادة الوفاة الطبية: مصادقة	١٨- شهادة الوفاة الطبية: مصادقة	١٩- شهادة الوفاة الطبية: مصادقة	٢٠- شهادة الوفاة الطبية: مصادقة
٢١- تاريخ الوفاة: ٢٠٠٦/٠٣/٠٩	٢٢- تاريخ الوفاة: ٢٠٠٦/٠٣/٠٩	٢٣- تاريخ الوفاة: ٢٠٠٦/٠٣/٠٩	٢٤- تاريخ الوفاة: ٢٠٠٦/٠٣/٠٩
٢٥- تاريخ الوفاة: ٢٠٠٦/٠٣/٠٩	٢٦- تاريخ الوفاة: ٢٠٠٦/٠٣/٠٩	٢٧- تاريخ الوفاة: ٢٠٠٦/٠٣/٠٩	٢٨- تاريخ الوفاة: ٢٠٠٦/٠٣/٠٩
٢٩- تاريخ الوفاة: ٢٠٠٦/٠٣/٠٩	٣٠- تاريخ الوفاة: ٢٠٠٦/٠٣/٠٩	٣١- تاريخ الوفاة: ٢٠٠٦/٠٣/٠٩	٣٢- تاريخ الوفاة: ٢٠٠٦/٠٣/٠٩

ملاحظة: يرجى علامة (X) في المكان المناسب

١- نسخة من الشهادة
٢- نسخة من الشهادة
٣- نسخة من الشهادة
٤- نسخة من الشهادة

بديته نامده مردني تاوانبارا (صدام حسين)
شهادة وفاة مجرم (صدام حسين)
DEATH CERTIFICATE OF (SADDAM HUSSAIN)

popolnoma izčrpal. Postal je sinonim za uničeno državo, z velikim številom mrtvih, ranjenih, vojnih sirot in beguncev.

Povoda za državni udar sta bila kraljeva navezanost na zahodne države in črpanje nafte pod okriljem tujih družb. Po uspelem državnem udaru je bila razglašena republika, ki se je navezala na Sovjetsko zvezo in njene zaveznice. Leta 1963 je prišlo do novega državnega udara, po katerem je na oblast prišla Stranka arabskega socialističnega preroda (Baas). Z novim državnim udarom leta 1968 je na oblast prišel Hassan al-Bakr. Leta 1972 je nacionaliziral naftno industrijo in leta 1975 dosegel premirje s Kurdi. Leta 1979 je al-Bakr odstopil in na oblast je prišel Sadam Husein, ki je uvedel diktaturo. Zaradi skrbi pred širitvijo islamske revolucije in mejnega spora na reki Šat el Arab oziroma iransko Arvand Rud, je 22. avgusta 1980 Irak napadel Iran. Vojna, ki je trajala 8 let in se končala 20. avgusta 1988, je terjala 1,5 milijona smrtnih žrtev, Irak pa je moral priznati do tedaj veljavno mejo z Iranom. Julija leta 1990 je Irak zaradi spora glede črpanja nafte na mejnem območju napadel sosednji Kuvajt. 8. avgusta istega leta je bil Kuvajt priključen Iraku. Varnostni svet OZN je zahteval popoln umik iraške vojske, a je Irak tovrsten ultimatus zavrnil. 17. januarja 1991 so zahodni zavezniki skupaj z nekaterimi arabskimi državami pričeli z operacijo Puščavski vihar, s katero je bila okupacija Kuvajta končana in 12. aprila 1991 sta državi podpisali premirje (Ingolič 1998; Natek in Natek 1999). Zaradi nekaterih kršitev med-

narodnih sankcij in suma o proizvodnji orožja za množično uničevanje so 20. marca 2003 Združene države Amerike in Združeno kraljestvo brez predhodne odobritve Varnostnega sveta OZN izvedle invazijo na Irak, ki so jo poimenovali operacija Iraška svoboda (tudi druga perzijska vojna).

13. decembra 2003 so v bližini Tikrita Sadama Huseina ujeli in ga po sojenju 30. decembra 2006 usmrtili z obešanjem.

Orožja za množično uničevanje, ki je bilo povod za napad ZDA na Irak, niso nikoli našli. Ameriška vojska se je avgusta 2010 iz Iraka uradno umaknila, a hkrati v državi ohranila najštevilčnejšo diplomatsko misijo na svetu in okrog 50.000 vojakov (ZDA uradno končale ... 2010). Leta 2014 so ZDA v Irak napotile dodatne vojske z nalogo boja proti Islamski državi. Islamska država (ISIS oziroma Islamska država Iraka in Levanta) izhaja iz islamistične teroristične organizacije Al Kaida, ki jo konec osemdesetih let prejšnjega stoletja ustanovil Osama bin Laden.

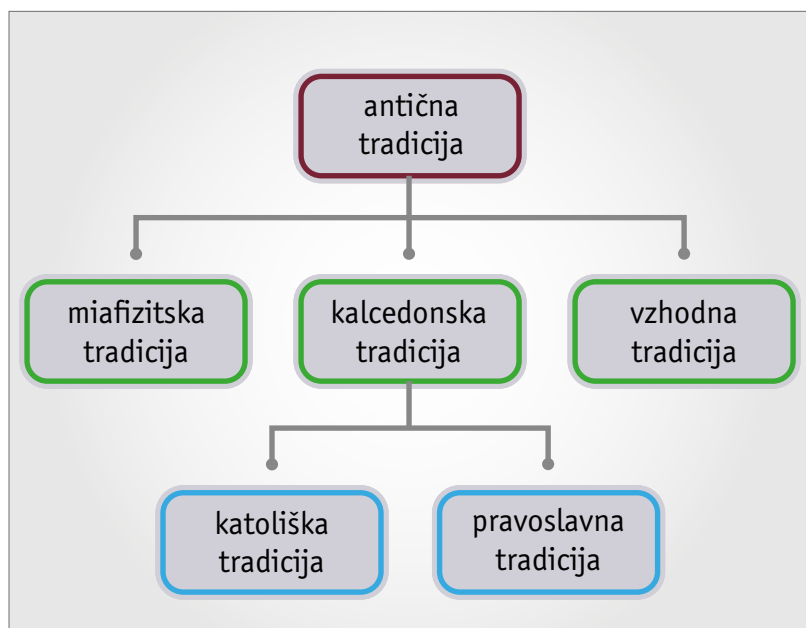
Vendar je Al Kaida leta 2014 z Islamsko državo prekinila stike, saj na bi se ISIS v bojih posluževala preveč brutalnih metod (Sly 2014). ISIS je svoje prve vojaške uspehe beležila leta 2013 v Siriji, naslednje leto pa tudi v Iraku. Razmahnila se je predvsem v severozahodnem in zahodnem, sunitskem delu države. Borci Islamske države so bili neprizanesljivi predvsem do kristjanov, šiitskih muslimanov in jezidov. Iz nekaterih predelov države so se celotne skupnosti zatekle v taborišča v kurdskem delu Iraka.

V svetovni javnosti je močno odmevalo predvsem zajetje Jezidov na gori Sinjar, ki so jih osvobodile kurdske pešmerge z zračno podporo ZDA ob pomoči pripadnikov kurdske delavske stranke in kurdskih milic iz Sirije (Cetorelli s sodelavci 2017).

Varnostni položaj se je v zadnjem obdobju nekoliko izboljšal, vendar je predvsem na jugu države še vedno precej nemirno, saj državo pretresajo pogosti notranji spopadi in protesti, do napadov pa prihaja tudi od zunaj. Zadnji takšen je bil 7. januarja 2020, ko je Iran kot povračilo za uboj generala Kasema Solejmanija na Irak izstrelil nekaj raket (Američani v raketnem... 2020).

Krščanstvo in njegove cerkve na Blžnjem vzhodu

Med svetovnimi religijami je po številu vernikov na prvem mestu krščanstvo. Število kristjanov se je v zadnjih stotih letih počelverilo, z okrog 600 milijonov leta 1910 je zraslo na več kot 2 milijardi (Fairchild 2020). Po rojstvu Jezusa Kristusa v Betlehemu med letoma 7 in 4 pr. n. št., ki so ga nekatere judovske skupnosti dojele kot Mesijo oziroma odrešenika, ki bo odrešil izraelsko ljudstvo, se je krščanstvo hitro širilo predvsem po Sredozemlju (Konte 1997) in do leta 600 so bili pokristjanjeni zahodna Evropa (območje zahodno od Rena), južna in jugovzhodna Evropa (območje južno od Drave in Donave), obsredozemski pas v severni Afriki ter Mala Azija z zaledjem. Do prvih večjih razhajanj v krščanstvu je prišlo že leta 260, ko se je prvič pokazal razkorak med vzhodno in zahodno teologijo. Gre

Slika 5: Razvoj krščanskih tradicij do 11. stoletja (prirejeno po Jacobsen 2011).

predvsem za razmerje med Bogom Očetom in Sinom. To ter vprašanje Božje narave (ali ima Jezus le eno, božjo naravo, ali dve, poleg božje tudi človeško) in Božjih oseb je bilo predmet razhajanj tudi v naslednjih desetletjih (Trenc-Frelih 1998).

Krščanski Rimsko cesarstvo, ki se je trudilo ohraniti antično krščansko tradicijo, je začelo počasi razpadati. Zahodni, latinsko govoreči del, so ogrožala barbarska plemena, vzhodni del pa je postajal vse manjši in se spojil z grško govorečim Bizantinskim cesarstvom, ki ga je pričel ogrožati islam. Še pred tem, v 6. stoletju, se je antična krščanska tradicija razcepila v tri smeri, miazitsko, kalcedonsko in vzhodno (Jacobsen 2011). Kalcedonska tradicija se je leta 1054, ob veliki shizmi oziroma vzhodnem razkolu, ko je 16. julija kardinal Humbert na oltar patriarhatske cerkve Svete Modrosti položil bulo papeža Leona IX.

o izobčenju carigrskega patriarha Mihaela Kerularija, razdelila na katoliško in pravoslavno smer (Trenc-Frelih 1998; Jacobsen 2011).

Bližnji vzhod, območje od koder krščanstvo izhaja, je tako v 11. stoletju postal stičišče treh različnih krščanskih tradicij, vzhodne v vzhodnem delu regije, miazitske v njenem osrednjem delu ter pravoslavne kalcedonske v zahodnem delu, na vse pa je močno vplivala širitev islama.

Cerkve miazitske tradicije – stare vzhodne cerkve (tudi vzhodne pravoslavne cerkve) temeljijo na prepričanju, da sta v Kristusu neločljivo povezani božja in človeška narava. Z gledišča globalnega pravoslavja so te skupnosti res manjšinske, a na Bližnjem vzhodu so večinske, saj jim pripada kar okrog 70 % tamkajšnjih kristjanov vzhodu in predvsem na račun Koptov tudi v Severni Afriki (Jacobsen

2011). K starim vzhodnim cerkvam spadajo asirska cerkev, sirska cerkev, armenska apostolska cerkev in koptska pravoslavna cerkev ter iz njih izhajajoče starovzhodne skupnosti (Trenc-Frelih 1998; Jelinčič Boeta 2015). Na svetu je skupno je od 73 do 81 milijonov pripadnikov teh cerkva (Jelinčič Boeta 2015).

Zgodovina **asirske cerkve** sega v 2. stoletje, ko so v Asiriji, Babiloniji in Perziji nastale krščanske skupnosti. Leta 410 so na cerkvenem zboru v Seleukiji Ktesifon (zdajšnji Al-Madain v osrednjem Iraku) krščanske skupnosti Mezopotamije prekleale pripadnost Antiohiji in drugim zahodnim škofijam. Poglavitni razlog za takšno odločitev je bilo dejstvo, da so živeli v perzijski in ne rimski državi, zato bi jim kakršnokoli simpatiziranje z Rimom lahko močno škodovalo. V bogoslužju se je uveljavil vzhodnosirski ali kaldejski obred v vzhodni aramejščini (Jacobsen 2011; Jelinčič Boeta 2015).

Sirska cerkev velja za najstarejšo krščansko skupnost, saj naj bi jo apostol Peter ustanovil leta 34. Arabska osvojitve območja je prekinila bizantinski vpliv na sirsko cerkev, ki je v srednjem veku doživela velik razcvet teoloških akademij. Njen vpliv je segal vse do Afganistana, Turkmenistana in Ujgurije. Od 14. stoletja dalje je sledil njen zaton, vojaški in politični pritiski so botrovali k številni diaspori. Sedež patriarhata je od leta 1959 v Damasku. Sveto pismo, ki ga uporablja sirska cerkev, je bilo v 3. stoletju prevedeno v zahodno aramejščino; imenuje se Pešita (Jacobsen 2011; Jelinčič Boeta 2015).

Slika 6: Armenska katedrala Vank (katedrala Svetega Odrešenika) v Isfahanu, Iran.

Armenska apostolska cerkev je ena najstarejših nacionalnih cerkva, saj je bilo krščanstvo za državno vero sprejeto med letoma 301 in 314. Leta 406 je bila oblikovana armenska abeceda in kmalu zatem je bilo izdano tudi sveto pismo v armenščini. Armenija je leta 428 prvič izgubila svojo samostojnost in jo ponovno pridobila leta 885. V 11. stoletju so deželo zasedli Turki in Armenci so se množično selili v Kilikijsko kraljestvo, ki pa so ga leta 1375 osvojili egipčanski Mameluki. V naslednjih stoletjih so Armenci živeli pod Turki in Perziji. Del njihovega ozemlja je leta 1828 prešel pod oblast Rusije, kar je povzročilo val preseljevanja Armencev na rusko stran. V delu pod Turki je med prvo svetovno vojno prišlo do genocida, v katerem je umrlo okrog 1,5 milijona Armencev. Po razglasitvi armenske neodvisnosti

leta 1991 armenska cerkev doživlja preporod. Posebnost armenske liturgije je, da vključuje prvine bizantinske, sirske, latinske in jeruzalemske tradicije (Jacobsen 2011; Jelinčič Botta 2015).

Koptska cerkev je razširjena predvsem v severovzhodni Afriki. V Egiptu, kjer se je krščanstvo pojavilo že na samem začetku, je povezano z apostolom Markom, ki je leta 42 ustanovil cerkev v Aleksandriji. Do prihoda Arabcev leta 639 se je kljub bizantinskemu preganjanju cerkev ohranila, zatem pa je prebivalstvo postopoma prevzelo islam. Koptščino je kot liturgični jezik nadomestila arabščina. Položaj Koptov se je pričel izboljševati po letu 1835, ko je na oblast prišla dinastija Mohameda Alija. Dandanes so Kopti v Egiptu pomembna manj-

šina in njihovo število narašča. Kopti imajo tudi svoje osnovne in srednje šole. Poleg Egipta so večje koptske skupnosti v Sudanu in Libiji, njihova misijonarska dejavnost pa je prisotna tudi v Podсахarski Afriki (Jelinčič Botta 2015).

Številčno največja koptska cerkev je etiopska z okrog 40 milijoni verniki. Krščanstvo je v to deželo prišlo v letih 42–52 z apostolom Filipom, leta 330 pa je postalo državna vera. Za etiopsko cerkev so, čeprav izhaja iz koptske aleksandrijske cerkve, značilne nekatere posebnosti (obrezovanje, spoštovanje sobote in nedelje, nekatere prehrabna pravila). Razlog za razlike tiči v dejstvu, da se je krščanstvo na to območje razširilo neposredno iz Palestine, pa tudi, da so bili Judje na tem območju verjetno prisotni že

pred širitvijo krščanstva. Liturgični jezik etiopske koptske cerkve je giz, ki pa ga marsikje izpodriva amharščina. Etiopska cerkev je svojega patriarha dobila leta 1951 in šele s tem se je pričela njena avtonomija (Jelinčič Boeta 2015).

Cerkve vzhodne tradicije (katoliške vzhodne cerkve), so postale na nek način samostojne že pred letom 500. Od ostalega krščanskega sveta so se navzven ločevale predvsem zaradi rabe sirščine (vzhodnoaramejski jezik) in močnega vpliva perzijske kulture. Če je vzhodna katoliška cerkev v prvih stoletjih vsaj deloma sledila kalcedonski tradiciji, je do razkola prišlo

na drugem koncilu v Konstantinoplu leta 553. Od tedaj dalje so se te cerkve razvijale ločeno.

Njihova interpretacija Svetega pisma kot zgodovinskega dokumenta temelji na zavedanju, da le to ni nujno edino točno, zato dopuščajo še druge interpretacije zgodovinskih dejstev. Takšen odnos omogoča precej lažje sodelovanje s pripadniki nekrščanskih verstev, kar daje vzhodnim katoliškim cerkvam edinstven položaj v krščanstvu (Jacobsen 2011).

Od leta 1054 si Rim prizadeva za vzpostavitev cerkvene enotnosti. Kljub neuspehom lyonskega in

firenškega koncila, da bi se spravila vzhod in zahod, so se večkrat udejnavile unije s posameznimi cerkvami vzhodne tradicije (Trenc-Frelj 1998). Imenujemo jih uniatske, torej združene z Rimom. Kot najvišjo avtoriteto priznavajo papeža, medtem ko pri obredu uporabljajo pravoslavne prvine (Jacobsen 2011). Prvi so se, okrog leta 1182 Rimu priključili maroniti, pripadniki največje izmed katoliških vzhodnih cerkva, ki je z okrog milijon verniki razširjena predvsem v Libanonu (Trenc-Frelj 1998; Jacobsen 2011). Maroniti spadajo k cerkvam zahodnosirskega ali antiohijskega obreda, ki poleg cerkva vzhodnosirskega ali kaldejskega obreda,

Slika 7: Koptska cerkev v Kartumu, Sudan.

armenskega obreda, aleksandrijskega obreda in bizantinskega obreda sestavljajo katoliške vzhodne cerkve. Vse te cerkve so prešle pod Kongregacijo za vzhodne cerkve, ki je bila oblikovana leta 1862 (Jelinčič Boeta 2015).

Vzhodnosirskemu ali kaldejskemu obredu pripadata kaldejska in sirska malabarska cerkev. Kaldejska katoliška cerkev se je z Rimom prvič združila leta 1553. Ta vez je bila večkrat prekinjena in ponovno obujena, nazadnje leta 1830 z novim patriarhom, ki si je za sedež izbral Mosul, leta 1950 pa so sedež preselili v Bagdad. Obredni jezik cerkve je aramejščina. Najštevilčnejša skupnost je bila v Iraku (leta 1990 okrog 550.000 vernikov), kjer

pa se število pripadnikov od ameriške invazije v to državo vztrajno zmanjšuje. Po par škofij je še v Iranu, Siriji, Libanonu, Turčiji in Egiptu, nekaj pa tudi v diaspori. Sirska malabarska katoliška cerkev je razširjena v predvsem v Indiji (Jelinčič Boeta 2015).

Zahodnosirskemu ali antiohijskemu obredu pripadajo maronitska cerkev, sirska katoliška cerkev in sirska malabarska katoliška cerkev (Jelinčič Boeta 2015). Maronitska cerkev, ki izhaja iz samostana svetega Marona v Siriji, se je pred Arabci začela umikati v Libanonske gore, kjer se je utrdila. V času križarskih pohodov se je zbližala s katoliško cerkvijo in leta 1182 z njo sklenila zvezo. V maronitskem

obredu je poleg aramejščine prisotna tudi arabščina. Po letu 1860 so se Maroniti močno navezali na Francijo, saj so jih Francozi šteli pred masakri s strani egipčanske vojske. Francoska naklonjenost maronitom je botrovala tudi demarkaciji meje Libanona s Sirijo, saj so Francozi želeli oblikovati državo s krščansko večino. V libanonski ustavi iz leta 1943, ko je bila ustanovljena neodvisna republika, je bil maronitom zagotovljen položaj predsednika in parlamentarne večine. Sirska katoliška cerkev se je dokončno oblikovala leta 1782. V liturgiji je poleg arabščine prisotna tudi sirščina, sedež patriarha pa je v Bejrutu (Jacobsen 2011; Jelinčič Boeta 2015). V Siriji ima sirska katoliška cerkev štiri

Slika 8: Cerkev svetega Jurija v Lalibeli, Etiopija.

nadškofije, v Iraku dve, po eno pa v Egiptu in ZDA. Sirska malankarska katoliška cerkev je razširjena v Indiji in ima okrog pol milijona vernikov (Jelinčič Boeta 2015).

Armenskemu obredu pripada armenska katoliška cerkev z okrog 600.000 verniki. Posamezni armenski škofje so se od 12. stoletja dalje trudili za zvezo s katoliško cerkvijo in šele 1742 je papež Benedikt XIV. imenoval armenskega apostolskega škofa za patriarha, pristojnega za južni del Osmanskega cesarstva. Tamkaj je cerkev samostojnost na podlagi pritiska Francozov pridobila šele leta 1829. Turški genocid je armensko katoliško cerkev močno zdesetkal, sedež patriarhata pa so iz Carigrada preselili v Bejrut. Armenska katoliška cerkev je organizirana v petih nadškofijah v Siriji, Iraku, Libanonu, Turčiji in Ukrajini ter šestih škofijah v Egiptu, Iranu, Siriji, ZDA, Franciji in Argentini. V 19. stoletju se je del katoliških Armencev začel seliti na Kavkaz, kjer so ustanovili nekaj vasi (v Armeniji okrog 30 in v Gruziji okrog 20) (Jelinčič Boeta 2015).

Cerkve aleksandrijskega obreda so koptska katoliška cerkev, etiopska katoliška cerkev in eritrejska katoliška cerkev. Razširjene so v severovzhodni Afriki. H katoliškim vhodnim cerkvam prištevamo tudi cerkve **bizantinskega obreda** oziroma grškokatoliške cerkve. Značilne so predvsem za vzhodni in južni del Evrope. Na Bližnjem vzhodu v to skupino spadata melkitska grškokatoliška cerkev in na skrajnem severu gruzijska bizantinska katoliška skupnost (Jelinčič Boeta 2015).

Krščanstvo v sodobnem Iraku

Krščanstvo, ki ga je na območje sodobnega Iraka v 1. stoletju razširil apostol Tomaž oziroma (po vzhodno krščanski tradiciji) Tadej iz Edesse (Rassam 2005), je bilo v zadnjih desetletjih zelo verjetno na najtežji preizkušnji v svoji zgodovini. Čeprav so se preganjanja kristjanov na tem območju dogajala skozi celotno zgodovino – v prvih stoletjih s strani Kurdov (Aboona 2008), posebej intenzivno na primer s strani Mongolov v 15. in 16. stoletju (Hann, Dabrovska in Townsend-Greaves 2015) ter s strani Turkov med prvo svetovno vojno, ko je bil poleg genocida nad Armenci storjen nič manj brutalen genocid nad kristjani na območju sedanjega severnega Iraka (Kurdski genocid 2020), tedaj otomanske province – je razmah ekstremizma po padcu Husseinovega režima leta 2003 skorajda iztrebil kristjane v Iraku (Iraqi Christians' long history 2020). Podatki o mrtvih in razseljenih so različni, vendar lahko z veliko verjetnostjo sklenemo, da je bilo od leta 2003 ubitih ali pregnanih okrog 1.250.000 kristjanov (Gardner 2019; Iraqi Christian Foundation 2020). Bistveno slabše se jim je godilo v arabskem delu Iraka.

Mnogi, ki so morali od tam zbežati, so našli zatočišče na severu, kjer so jih kot begunce sprejeli Kurdi (Neuf 2015).

Kristjani v Iraku so večinoma živeli Bagdadu ter v zaledjih Kirkuka, Erbila in Mosula, nekdanj najpomembnejšega mezopotamskega trgovskega mesta, znanega pod imenom Ninive.

Večina kristjanov v Iraku pripada Kaldejcem, skupnosti, ki prakticira vzhodnokatoliški obred, je avtonomna, a priznava oblast papeža. Mnogi Kaldejci še uporabljajo aramejščino, jezik, ki ga je govoril Jezus Kristus (Iraqi Christians' long history 2020).

Druga pomembnejša skupina so Asirci, potomci prebivalcev nekdanjih cesarstev Asirije in Babilonije. Ko sta cesarstva v 6. oziroma 7. stoletju propadla, so se prebivalci razselili po Bližnjem vzhodu. Večinoma pripadajo asirski cerkvi, manjši del tudi ostalim cerkvam. Ker so simpatizirali z nekdanjimi kolonialisti Britanci, je ob razglasitvi neodvisnosti leta 1932 iraška vojska nad njimi izvajala številne pogrome (Iraqi Christians' long history 2020).

Preglednica 1: Število kristjanov v Iraku po posameznih cerkvah (Jelinčič Boeta 2015).

cerkve miazofitske tradicije – stare vzhodne cerkve (tudi vzhodne pravoslavne cerkve)	asirska cerkev	150.000–250.000
	sirska cerkev	15.000–30.000
	armenska cerkev	15.000
	koptska cerkev	2000
vzhodne katoliške cerkve	vzhodnosirski/kaldejski obred	235.000
	zahodnosirski/antiohijski obred	50.300
	armenski obred	1600

Kljub zelo težkim okoliščinam se je krščanstvo v Iraku ohranilo od samega začetka pa vse do sodobnosti. Pomembno vlogo pri širjenju vere v preteklosti in njenem ohranjanju v zadnjem obdobju imajo predvsem samostani. Nekaj jih je lociranih v goratem, severnem delu Iraka, ki so ga zavojevalci slabše nadzirali, saj za življenje ni bil tako primeren kot ravninska Mezopotamija. Kristjani pa so visoko v gorah našli zatočišče za mirnejše življenje v svojem verskem prepričanju. Nekoliko poblje spoznajmo dva takšna samostana.

Samostan Mar Mattai/Matti (naslovna fotografija) stoji na pobočju gore Alfaf oziroma Maqlub, okrog 30 kilometrov severno od Mosula (Goldfarb 2005). V 4. stoletju ga je ustanovil Matti (sirsko ime za Mateja), ki je bil rojen v Apgarshatu v sedanji Turčiji. Zaradi zgodnje smrti staršev je kmalu stopil v samostan,

kjer se je posvetil učenju sirskega jezika in študiju psalmov. Živel je v več samostanih, po letu 361 pa se je pred preganjanjem kristjanov v Rimskem cesarstvu zatekel v gore, poseljene z Nestorijanci, kjer je nadaljeval svoje asketsko življenje. Ker je imel dar ozdravljanja, je občasno obiskoval okoliške kraje in zdravil ljudi. Legenda pravi, da je ozdravil tudi hči kralja Sanheriba in pozneje tudi samega kralja. Po ozdravitvi je kralj kot vero v svojem kraljestvu sprejel krščanstvo in na pobočju Maqluba pomagal zgraditi prvi samostan. To naj bi se zgodilo leta 363, kar velja za leto ustanovitve samostana. Sprva so menihi živeli v nišah, izdolbenih v steno, potem pa so začeli delovati v samostanu, ki je bil večkrat prezidan, tako da njegova prvotna oblika ni znana (Hann, Dabrovska in Townsend-Greaves 2015). V 5. stoletju ga je uničil obsežen požar, v letih 1171 in 1369 so ga napadli in izropali Kurdi (Mo-

osa 2020), pozneje so ga izropali in uničili še Mongoli. Obnovili so ga v 16. stoletju pod Otomani in nazadnje med letoma 1970 in 1973, ko so ga tudi elektrificirali (Hann, Dabrovska in Townsend-Greaves 2015).

Samostan, ki je v upravljanju sirске vzhodne pravoslavne cerkve, velja za enega najstarejših krščanskih samostanov nasploh. V njem trenutno prebiva le nekaj menihov. Samostan hrani obsežno zbirko sirskih krščanskih rokopisov. V zadnjem desetletju so ga nekoliko povečali, tako da lahko romarji v njem ostanejo več dni. Vsako leto 18. septembra so v samostanu slovesnosti v spomin na smrt svetega Mateja (Saint Matthew ... 2020).

Na pobočju gore Beth 'Edhrai severovzhodno od naselja Alqosh stoji samostan **Rabban Hormizd** (beseda *rabban* v sirščini pomeni 'menih', v aramejščini pa 'učitelj'). Leta 640 ga je ustanovil asirski menih Hormizd (Hann, Dabrovska in Townsend-Greaves 2015). Rojen je bil konec 6. oziroma na začetku 7. stoletja v mestu Gundeshapur (v sirščini Beth Lapat) na ozemlju sodobnega Irana. Pri 18-ih letih je odpotoval proti samostanu v mestu Sketis (sedanji Wadi El Natrun) v severnem Egiptu. Na poti je srečal tri menihe iz samostana Bar Idta in se jim pridružil. Tam je preživel skoraj 40 let, pozneje pa še nekaj let v samostanu Abba Abraham iz Rishe. V poznih letih, star okrog 66 let, je ta samostan zapustil in se naselil blizu mesta Alqosh. Tamkajšnje prebivalstvo se je ponudilo, da mu zgradi samostan, kar je sprejel (Rabban Hormizd 2020).

Slika 9: Notranji del samostanskega kompleksa (lokacija je označena na sliki 1).

Slika 10: Samostan Rabban Hormizd (lokacija je označena na sliki 1).

Samostan je bil zelo pomembno versko središče vzhodne asirske cerkve in od leta 1551 do 18. stoletja sedež njenega patriarhata. V njem so tudi grobnice devetih patriarhov, ki so delovali med letoma 1497 in 1808 (Wilmshurst 2000). V 19. stoletju, ko je del vzhodne asirske cerkve stopil v unijo z Vatikanom, je samostan postal pomembno središče kaldejske cerkve. V njem je živel tudi Yohannan Sulaqa, preden je šel v Rim in postal prvi patriarh kaldejske katoliške cerkve (Hann, Dabrowska in Townsend-Greaves 2015). Med letoma 1743 in 1808 je bil samostan zaradi kurdske obleganje zapuščen, nato so ga ponovno naselili. Kurdi so samostan in okoliške krščanske vasi

Slika 11: Cestni znak za mesto Alqosh v arabščini, aramejščini, kurdiščini in latinici (od zgoraj navzdol). Alqosh je znan tudi kot rojstni kraj starozaveznega preroka Nahuma.

Slika 12: Glavni jezidski tempelj Lališ (lokacija je označena na sliki 1).

oplenili tudi v letih 1838 in 1843. Ob slednjem napadu so pobili več kot 10.000 kristjanov (Fraze 2006). Uničili so tudi bogato samostansko knjižnico, polno sirskih rokopisov, vendar so menihi s prepisovanjem rokopisov nadaljevali, tako da se je nekaj knjižničnega fonda vendarle ohranilo (Hann, Dabrovska in Townsend-Greaves 2015).

V samostanskem podzemlju so številni rovi, ki so jih menihi uporabljali tako za skrivanje kot pobeg pred napadalci. Meniška celica svetega Hormizda je še ohranjena. Na njenem stropu so vidne zanke verig, v katere je bil vklejen, ko je stoje spal.

V samostanu že od konca 19. stoletja ni stalno naseljenih menihov, saj je patriarh Joseph Audo s finančno pomočjo Vatikana dal v Alqoshu leta 1892 zgraditi nov samostan Notre Dame des Semences, kamor so se preselili tudi menihi iz Rabbana Hormizda. Ta je sedaj prazen, v njem se verniki udeležujejo cerkvenih slovesnosti le ob večjih praznikih (Samostan Rabban Hormizd 2020).

Drobce krščanske miselnosti so v svoje verovanje sprejeli tudi Jezidi, kurdsko etnična skupina, katerih vera temelji na starodavnih iranskih verstvih (Jazidi 2020). Njihovo glavno svetišče je tempelj Lališ v bližini Dohuka.

Rimokatoliška skupnost v Iraku je po številu vernikov zelo skromna, saj ima le okrog 1500 pripadnikov. Z Irakom in iraškimi rimokatoličani je na poseben način povezana tudi slovenska rimokatoliška cerkev. Papež Frančišek je namreč spomladi leta 2020 za novega apostolskega nuncija v Iraku imenoval slovenskega duhovnika in vatikanskega diplomata mons. dr. Mitjo Leskovarja (Pogačnik 2020). Leskovar je bil v škofa posvečen 8. avgusta 2020 v ljubljanski stolnici. Glavni posvečevalec je bil kardinal dr. Franc Rode (Škofovsko posvečenje ... 2020). Leskovar je tako postal naslovni škof Beneventa, nekdanj cvetoče škofije v Severni Afriki (Pogačnik 2020).

Slika 13: Amadiya oziroma Amedi je starodavno naselje na majhni planoti v severozahodnem Iraku, na nadmorski višini 1400 metrov. V njem so tradicionalno v slogi živeli kristjani, muslimani in judje. Od tod naj bi izhajal tudi eden izmed svetih treh kraljev, ki so Betlehem obiskali ob rojstvu odrešenika (lokacija je označena na sliki 1).

Sklep

Zgodovina iraškega krščanstva na nek način zrcali dogajanje zadnjih dveh tisočletij na tem območju, kjer so se razvile prve civilizacije, prva mesta. Kljub neugodnim okoliščinam, preganjanju, pobijanju

in mučenju so se kristjani v Iraku ohranili do današnjih dni. Pri ohranjanju vere so prebivalstvu nudili oporo nekateri pomembni krščanski samostani. Če so pred stoletji Kurdi plenili krščanske samostane in kristjane pobijali, jim zdaj nudijo

zatočišče in varnost pred nasiljem s strani radikalnega islama. Življenje v sožitju različno verujočih na severu Iraka daje zgled in upanje, da bi takšna miselnost lahko prežela tudi ostale dele države, širše regije in ne nazadnje celega sveta.

Zahvala: Članek je bil pripravljen v okviru raziskovalnega programa P6-0101, ki ga financira Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).

Viri in literatura

- 1988: Thousands die in Halabja gas attack, 2020.
Medmrežje: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/march/16/newsid_4304000/4304853.stm (3. 11. 2020).
- Aboona, H. 2008: Assyrians, Kurds, and Ottomans: Intercommunal relations on the periphery of the Ottoman Empire. Amherst.
- Al-Jazirah, 2020. Medmrežje: <https://www.britannica.com/place/Al-Jazirah-region-Middle-East> (3. 11. 2020).
- Američani v raketnem napadu ubili iranskega generala Kasima Sulejmanija 2020.
Medmrežje: <https://www.delo.si/novice/svet/americi-v-raketnem-napadu-ubili-iranskega-general-kasema-solejmanija/> (4. 1. 2021).
- British Parliament officially recognizes 'Kurdish Genocide' 2013.
Medmrežje: <https://www.hurriyetdailynews.com/british-parliament-officially-recognizes-kurdish-genocide---42182> (3. 11. 2020).
- Cetorelli, V., Sasson, I., Shabila, N., Burnham, G. 2017: Mortality and kidnapping estimates for the Yazidi population in the area of Mount Sinjar, Iraq, in August 2014: A retrospective household survey. Plos Med. 14-5.
DOI: <https://dx.doi.org/10.1371/journal.pmed.1002297>
- Crude oil production 2020. DOI: <https://doi.org/10.1787/379b6cdc-en>.
Medmrežje: https://www.oecd-ilibrary.org/energy/crude-oil-production/indicator/english_4747b431-en (3. 11. 2020).
- Erbil named 2014 Arab Tourism Capital, 2012. Medmrežje: <http://previous.cabinet.gov.krd/a/d.aspx?l=12&a=45887> (4. 1. 2021).
- Etimološki slovar 2020. Medmrežje: <https://www.etymonline.com/word/iraq> (3. 11. 2020).
- Exploratory soil map of Iraq 1957. Medmrežje: https://esdac.jrc.ec.europa.eu/images/Eudasm/Asia/images/maps/download/IQ2000_ISO.jpg (3. 11. 2020).
- Fairchild, M. 2020: How Many Christians Are In the World Today? Learn Religions.
Medmrežje: <https://www.learnreligions.com/christianity-statistics-700533> (3. 11. 2020).
- Fraze, C. 2006: Catholics and Sultans: The Church and the Ottoman Empire 1453-1923. Cambridge.
- Gamkrelidze, T. V., Ivanov, V. V. 1995: Indo-European and the Indo-Europeans. Berlin, New York.
- Gardner, F. 2019: Iraq's Christians 'close to extinction'. BBC News.
Medmrežje: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-48333923> (3. 11. 2020).
- Geneza 2010. Sveto pismo stare in nove zaveze. Ljubljana.
- Goldfarb, M. 2005: Ahmad's War, Ahmad's Peace. New York.
- Hann, G., Dabrowska, K., Townsend-Greaves, T. 2015: Iraq, the ancient sites and Iraqi Kurdistan. Chalfont Saint Peter.
- Hausleiter, A., Roaf, M., Simpson, J. St., Wenke, R. 2020: Tigris/Diglitus (river).
Medmrežje: <https://pleiades.stoa.org/places/912964> (4. 1. 2021).
- Ingolič, B. (ur.) 1998: Enciklopedija svetovne geografije. Ljubljana.
- Iraqi Christian Foundation 2020. Medmrežje: <https://iraqichristianfoundation.org/> (3. 11. 2020).
- Iraqi Christians' long history 2020. Medmrežje: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-11669994> (3. 11. 2020).
- Iraqi Constitution 2005. Medmrežje: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/iq/iq004en.pdf> (3. 11. 2020).
- Jacobsen, D. 2011: The World's Christians. Who they are, Where they are, and How they got there. Chichester, Malden.
- Jazidi 2020. Medmrežje: https://sh.wikipedia.org/wiki/Jazidi#cite_ref-IranicaJesidil_1-0 (4. 11. 2020).
- Jelinčič Boeta, K. 2015: Vzhodne cerkve. Celje.
- Kladnik, D., Ciglič, R., Hrvatinić, M., Perko, D., Repolusk, P., Volk, M. 2013: Slovenski eksponimi. Ljubljana.
- Konte, B. (ur.) 1997: Kronika človeštva. Ljubljana.
- Kurdski genocid 2020. Medmrežje: <https://thekurdishproject.org/history-and-culture/kurdish-history/kurdistan-genocide/> (3. 11. 2020).
- Luhr, J. F. 2006: Zemlja. Ljubljana.
- McCandles, D., Bergamaschi, F. 2014: Suuni vs Shia.
Medmrežje: Internet: <https://www.informationisbeautiful.net/visualizations/islamic-sects-schools-branches-movements/> (3. 11. 2020).
- Middle East and North Africa religious affiliation by country 2015.
Medmrežje: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/attachments/docs/original/Middle_East_Religion_graphic_FINAL_WFB_2015.pdf?1568317969 (3. 11. 2020).
- Moosa, M. 2020: The Christians Under Turkish Rule.
Medmrežje: http://www.syracstudies.com/AFSS/Syriac_Articles_in_English/Entries/2012/4/28_The_Christians_Under_Turkish_RuleCrusades_Conflict_Between_Christendom_And_Islam_Dr_Matti_Moosa.html (4. 11. 2020).
- Natek, K., Natek, M. 1999: Države sveta. Ljubljana.
- Neuf, F. 2015: Abandoned and betrayed, Iraqi Christians rise up to reclaim their land.
Medmrežje: <https://www.thenationalnews.com/world/abandoned-and-betrayed-iraqi-christians-rise-up-to-reclaim-their-land-1.17473> (4. 11. 2020).
- Pogačnik, M. 2020: Če te Bog pokliče v Indijo ali Irak, tja tudi greš. Družina 69-19. Ljubljana.
- Rabban Hormizd 2020. Medmrežje: https://en.wikipedia.org/wiki/Rabban_Hormizd (4. 11. 2020).
- Rassam, S. 2005: Christianity in Iraq. Leominster.
- Room, A. 2006: Placenames of the World. Jefferson.
- Saint Matthew the Hermit and the Martyrs Mar Behnam, Sarah and their forty companions 2020.
Medmrežje: <https://web.archive.org/web/20181226035732/http://www.syrian-orthodox.com/readnews.php?id=215> (4. 11. 2020).
- Samosatan Rabban Hormizd 2020. Medmrežje: https://en.wikipedia.org/wiki/Rabban_Hormizd_Monastery (4. 11. 2020).
- Sly, L. 2014: Al-Qaeda disavows any ties with radical Islamist ISIS group in Syria, Iraq. The Washington Post.
Medmrežje: https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/al-qaeda-disavows-any-ties-with-radical-islamist-isis-group-in-syria-iraq/2014/02/03/2c9afc3a-8cef-11e3-98ab-fe5228217bd1_story.html (3. 11. 2020).
- Stazič, Ž., Petrović, E., Stanić, F. 1955: Geografija svijeta: Azija, Afrika. Zagreb.
- Strahler, A., Strahler, A. 2005: Physical geography. Hoboken.
- Škofovsko posvečenje msgr. dr. Mitja Leskovarja 2020.
Medmrežje: <https://katoliska-cerkev.si/skofovsko-posvecenje-msgr-dr-mitja-leskovarja> (4. 11. 2020).
- The World Factbook 2020. Medmrežje: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html> (3. 11. 2020).
- Tko su irački Turkmeni i zašto žele svoju provinciju? 2020.
Medmrežje: <https://poskok.info/tko-su-iracki-turkmeni-i-zasto-zele-svoju-provinciju/> (3. 11. 2020).
- Trenc-Frelih, I. (ur.) 1998: Kronika krščanstva. Ljubljana.
- Wilmschurst, D. 2000: The Ecclesiastical Organisation of the Church of the East, 1318–1913. Louvain.
- ZDA uradno končale bojne operacije v Iraku 2010.
Medmrežje: <https://www.rtvsl.si/svet/zda-uradno-koncale-bojne-operacije-v-iraku/238129> (3. 11. 2020).